

vážena (geachtete Sachverständigkeit), na-proti tomu uchazeč o tuto autoritu musí vědění a odbornou znalost (Fachkenntnis) veřejně demonstrovat a jiné o své znalosti přesvědčit. Latentní odbornosti, stejně jako privátní, „neveřejné“, není přisuzována legitimní působnost. Odbornost získává legitimní charakter (Legitimitätsverweb) jenom v takovém sociálním vztahu, v němž je žádoucí a odpovídá-li kandidát představě o sociální hodnotě (Wertvorstellung).

Výskyt funkční autority je podmíněn sou-časné procesem *institutionalizace*. Odbornost má platit jako institucionalizovaná hodnota a jak uchazeč o tuto autoritu, tak proti stojící strana jsou podřízeni normativnímu nátlaku. K instituci znalectví (Expertentums) náleží předpisy o nabytí, dokládání, upotřebení a ochraně této hodnoty. V rámci této instituce je konstatováno, ve kterých situa-cích znalost věci nabývá plného ocenění.

Hartmann se pokouší odhalit funkční auto-ritu v dimenzi skupiny. Ztotožňuje se s ná-zory *Olmsteda*¹⁴, který dělí sociální struktu-ru skupiny na „vnitřní“ situaci, tj. sociální vztahy mezi členy skupiny, a na „vnější“ situaci, kde jde o vztahy mezi ideovými a hodnotovými představami.

První dimenzi „vnitřní“ situace jsou štábní funkce vzhledem k dělbě práce a řadové funkce vzhledem ke struktuře sociálních vli-vů. Těto dimenzi odpovídají určité vůdčí ro-le. Štábní funkci zastávají techničtí experti a řadovou funkci hospodářští vedoucí. Dim-enzi „vnější“ situace tvoří dva kulturní symboly: vědění a informace, kterým z vůd-čích rolí odpovídá „ideový dárce“ (Ideenspen-der) a „shrnovatel“ (Zusammenfasser). Obé dimenze patří do oblasti instrumentální čin-nosti. Proti ní Olmsted staví citový projev (Gefühlsäusserung). Druhou dimenzi „vnitřní“ situace tvoří sociální funkce, která se dělí na síť emotivních spojení a přináležejí jí role „očisťovače“ („Nettester“), a na solidaritu, které odpovídá role šprýmaře, hostitele, „vy-rovnávače“. Hodnotové představy patří k di-menzi kulturních symbolů a odpovídá jim dárce (Stilgeber) a role symbolické hlavy (Oberhaupt).

Hartmannova studie postrádá empirický materiál, i když je zřejmé, že podnětem ke zvolení problematiky byly jeho zkušenosti z organizace německých podniků¹⁵. V duchu americké sociologie popisuje funkční vztahy silné deduktivně jako „idealtypische Charak-terisierungen“. Jeho studie postrádá také histo-rický aspekt, čehož si je autor vědom.

Lze se domnívat, že funkční autorita je právem označována za sociální vymoženost indus-triální společnosti. Přesto však je tato autorita zakládající se na hodnocení odborní-ků v „byrokratické“ organizaci nejen spojo-vána s osobou jednotlivce či skupiny, ale především s rolí, jakou tomuto jednotlivci či skupině určil *status* v rámci „byrokra-

tické“ organizace. *Funkční autorita* se nám potom jeví jako *převaha*, jež se může vyvi-nout v *moc* založenou na *funkčním prestiží*.
Lubomír Krbec

Betty Frieden: Mýtus ženství

Bell Publishing Co., New York 1963, str. 384

Na rozdíl od situace v Československu, kde rychle vzrůstá počet zaměstnaných žen, a lé-kaři, pedagogové, ekonomové atd. se vážně zajímají o to, jak tento jev působí na rodinu, děti, na některá hospodářská odvětví a na duševní a tělesné zdraví žen samých, vyvinul se po válce ve Spojených státech problém docela jiný. Jde o problém mrhání lidskými schopnostmi a frustrace velké části populace — žen (často vysokoškolsky vzdělaných), které byly vychovány k názoru, že je „ne-ženské“ — a tedy tabu — hledat zaměstnání, vážně se zajímat o vědu, umění, světové zá-ležitosti, místní politiku nebo o cokoli jiného než o své muže, domácnosti a děti. Místo toho ženy věnují svou inteligenci a energii úsilí zkomplikovat práce v domácnosti a udě-lat je „tvořivými“, takže jim zaberou více času, dají jim pocit „nápíně“ a budou je odvádět od otázky: „Je tohle všechno, proč žijeme?“

Paradoxem z hlediska československého čtenáře je ovšem fakt, že právě americké ženy, které osvobozujícími vymoženostmi v domácnosti a službami získaly nejvíce, zřejmě zavrhnou všechny výhody, které by tyto věci měly poskytovat.

Problém je podán ve velmi rozšířené knize, která vyšla r. 1963 v USA a spadá do vše-obecné kategorie populární sociologie. Ačkoli ji pro širokou veřejnost napsala žurnalistka, jejíž přístup je vysoce subjektivní a zabar-vený jejím vlastním zájmem o emancipaci žen, může být kniha československým socio-logům prospěšná: podává totiž detailní obraz toho aspektu americké společnosti, jehož existenci si zde lidé sotva uvědomují. Opírá se o seriózní výzkum a autorka značně po-užívá sociologických a lékařských studií k podpoře svých argumentů. Kromě toho může čtenář v poznámkách najít užitečný dokumentační a bibliografický materiál. Po vyjití knihy byl výraz „mýtus ženství“ ve Spojených státech akceptován jako termín označující ideologii, jež hlásá, že skutečně emancipovaná žena je jen ta, která zůstává doma.

Autorka popisuje, jak po 15 let hlásali americkým ženám tisk, knihy, televize, in-zerenti, lékaři, psychiatři a pedagogové, aby hledaly svou životní náplň jen v roli ženy a matky. „Znova a znova se ženám opako-valo, ať už terminologií tradicionalistů nebo terminologií intelektuálního freudismu, že nejkrásnější úděl, po němž mají toužit, je jejich vlastní nádherné ženství. Odborníci

¹⁴ Michael S. Olmsted: *The Small Group*, Random House, New York 1959.
¹⁵ H. Hartmann: *Authority and Organization in* Society Press 1959.

German Management, New York, Princeton Univer-

jim radili, jak získat muže a jak si ho udržet, jak kojít děti a jak je naučit chodit na hrníček, jak si poradit s jejich sourozeneckou rivalitou, jak se kupuje myčka na nádobí, jak se peče chléb, jak se znamenitě připravují hlemýždi, jak si vlastníma rukama ude-lat na zahradě bazén; jak se oblékat, jak vypadat a jak se chovat ženštěji a jak do-kázat, aby manželství nezevšednělo; jak chránit manžela, aby nezemřel v mladém věku, a jak způsobit, aby se z jejich synů nestali chuligáni. Vštěpovalo se jim, že mají litovat ty neurotické, neženské, nešťastné že-ny, které se chtějí stát básničkami, fyzickami nebo presidentkami. Byly poučovány, že opravdu ženská žena netouží po kariéře, po vyšším vzdělání a možnostech, za něž bojo-valy staromódní feministky“.

Výsledky této kampaně byly, že
— koncem padesátých let tohoto století klesl průměrný věk, kdy se ženy vdávají, na 20 let a stále klesá;

— procento žen studujících na vysoké ško-le kleslo ve srovnání s muži z 47 % v r. 1920 na 35 % v r. 1958;

— uprostřed 50tých let tohoto století pře-stalo 60 % žen studovat na universitách, aniž dokončily studia, buď aby se vdaly, nebo protože se obávaly, že příliš vysoké vzdělání by bylo manželství na překážku;

— koncem 50tých let byla zaměstnána jed-na třetina dospělých amerických žen, ale jen jedna třetina jich pracovala na plný úva-zek a málo jich zastávalo kvalifikované mís-to. 40 % zaměstnaných žen bylo přes 45 let, většinou byly svobodné, ovdovělé nebo roz-vedené;

— zatímco procento žen pracujících mimo domov nepatrně vrostlo, procento žen ve svobodných povoláních de facto pokleslo. Z téměř poloviny pracovních sil ve svobod-ných povoláních ve Spojených státech v roce 1930 klesl podíl žen na pouhých 35 % v r. 1960, přestože s všeobecným rozšířením vy-sokoškolského studia se počet žen, které ab-solvovaly universitu, téměř ztrojnásobil.

„Za 15 let po druhé světové válce se stal tento mýtus o náplni ženského života oblí-beným a samočinně se obnovujícím jádrem současné americké kultury“, praví autorka. Nevěří, že příčinou toho byl strach před eko-nomickou soutěží žen, neboť tento jev se vy-vinul v letech hospodářské prosperity, a ženy, které jsou jím dotčeny nejvíce, jsou poten-ciální pracovnice v medicíně, ve vědách, v sociální práci, ve výuce, v ošetřování ne-mocných a jinde, kde je třeba kvalifikované lidské práce, a v nehonorané veřejné čin-nosti.

Podle jejího mínění byla nová ideologie (kterou prohlašuje prostě za staré anti-femi-nistické předsudky v novém vědeckém hávu) posílena

— poválečnou touhou Američanů uniknout válce a společenským problémům do sou-kromého světa, v němž je dovoleno, ba chvá-lyhodno, myslet jedině na své osobní štěstí;

— poválečnou potřebou rozšířit prodej kon-zumentům. Výrobci vymožeností pro domá-cnost, šatstva, aut, nábytku, mydla atd. obje-

vili, že americká žena obstarává nejvíce ro-dinných nákupů a že je mnohem snazší pro-dávát ženám, jejichž život se točí kolem do-mácnosti a sexu, než ženám, jejichž život je přeplněn jinými zájmy;

— vlivem Freudovy psychologie a obzvlášt její zkomoleně podávané popularizace v čas-opisech a jiných sdělovacích prostředcích, které zdůrazňují ženinu „přirozenou pasivitu“ a „méněcennost.“

Mínění, že ženy jsou určeny pro výlučně biologickou roli, převzali pedagogové. Vyso-koškolské osnovy byly modifikovány tak, aby vyhovovaly představě, že ženy mají být vy-chovávány v prvé řadě pro manželství a děti. Většina žen jde studovat na vysokou školu proto, aby se setkala s muži, nebo aby nějak vyplnila čas, než se provdá — a když dívka projeví vážné zájmy, je pokládána za „out-sidera“.

Podle autorčina názoru působí nátlak spo-lečnosti ve svém celku tak, že „ženy vyrů-stají, aniž si uvědomují, že mají touhu a schopnosti, které mýtus zakazuje.“ Typická absolventka university při interviewu prohlá-sila: „Nechci mít zájem o kariéru, které se budu musit vzdát.“

Autorka popisuje frustraci žen, které se snažily žít podle mýtu, a jejich nespokoje-nost se sebou samými, s jejich manžely a dětmi. Pro ženu, která nemá zájmy mimo domov, znamenají mechanizace práce v do-mácnosti a široce rozvětvené služby hrozbu, protože jí berou smysl života. Proto taková žena dělá své hospodaření komplikovanějším a výrobci spotřebního zboží ji v tom utvrzují reklamou a svým vlivem na ženské časopisy, aby ji udrželi doma, a aby stále kupovala jejich výrobky.

Výzkumy ukazují, že americké hospodyně tráví právě tolik času domácí prací jako je-jich matky před 30 lety, ač mají menší byty a sedmkrát více zařízení k úspoře práce. A přece pracující ženy svedou obstarat stejně velikou domácnost za polovinu tohoto času.

„Hospodyňský syndrom“ — tj. únava, pro-vážená různými fyzickými potížemi, které podle všeho nemají žádnou organickou pří-činu — se v 50tých letech stále více šířil a jeho symptomy byly stále vážnější. Lékaři diagnostikovali hlavní potíže jako nudu, izo-laci, prázdnotu, pocit marnosti, bezcílnost v životě. Prožívání vlastního života ve svých dětech nese s sebou řadu potíží jak pro mat-ku, tak pro dítě.

Ženy, které se daly odradit od dalšího roz-voje, jsou duševně nevyspělé, neschopné jed-nat samostatně a — jsou-li vystaveny stresu — hroutí se. Podle výzkumu provedeného v Bergen County, New Jersey, v r. 1953—57 představovaly velkou většinu dospělých psy-chiatrických pacientů psychicky narušené mladé hospodyně. Také starší ženy, jejichž děti už odrostly a které samy neměly vzdě-lání, byly postiženy. V 50tých letech se drasticky zvýšil počet sebevražd žen starších 45 let a počet hospitalizovaných psychia-trických patientek, jejichž děti opustily do-mov. Jiné výzkumy vykazovaly podobné vý-sledky.

Nastal-li zvrat v této tendenci, děje se tak — podle autorčina mínění — velmi pomalu a nesměle. Mnoho starších žen, jimž se nedostává „vůbec žádného povzbuzení od společnosti,“ se vrací do škol, aby nabyly potřebného vzdělání, a nastupují do zaměstnání, ale „jen ty nejsilnější z nich po téměř 20letém působení mýtu ženství dovedou jít kupředu samostatně.“ Jen málo škol a universit pořádá opakovací kursy pro ženy a

vzhledem k množství potřebného času a peněz se vyplatí jedině pro nejinteligentnější a nejdohodlanější z nich. Autorka uzavírá, že Amerika potřebuje drasticky změnit svou kulturní představu ženství, aby ženy mohly dosáhnout zralosti a stát se celými lidmi, kteří nestojí v konfliktu se svou biologickou rolí.

Hilda Lassová

Diskuse o sociologii volného času

Dne 9. února 1966 uspořádalo oddělení volného času Sociologického ústavu ČSAV diskusi k problematice volného času. Sešli se na ní zástupci řady pracovišť, která se problematikou volného času zabývají (katedry politické ekonomie Vysoké školy stranické, Kabinetu tvorby životního slohu ČSAV, Výzkumného ústavu výstavby a architektury, fakulty osvěty a novinářství a katedry politické ekonomie Karlovy university v Praze, Osvětového ústavu v Praze a katedry marxismu-leninismu vysoké školy ekonomické v Praze).

V úvodním slovu vyjádřila Blanka Filipcová, vedoucí oddělení sociologie volného času v SÚ ČSAV, všeobecnou potřebu užší spolupráce a výměny informací o práci na tomto úseku. Na jednotlivých pracovištích bylo hodně uděláno, avšak koordinace práce zatím neexistuje. Často se pracně získaných dat nedostatečně využívá. Ukazuje se také naléhavá potřeba seznámit se s dělbou práce, jak se dosud vyvinula, aby se odkryla „bílá místa“, což by mělo značný význam pro zaměření nových pracovníků i aspirantů. Zároveň je potřeba vytvořit podmínky pro koordinaci a vzájemnou spolupráci jednotlivých pracovišť a pracovníků.

Při vědeckovýzkumné činnosti ve sféře volného času je možno využít značných zkušeností z ostatních zemí. Současně je však nezbytná kritická konfrontace přístupů a východisek. B. Filipcová se obšírně zabývala pojetím vztahu práce a volného času u některých západních sociologů a pojetím marxistickým. Například u Riesmana, Friedmana a Dumazediera vystupuje do popředí antagonismus práce a volného času. Práce je v jejich pojetí spíše sférou, v níž se tvoří hodnoty, ale nikoliv člověk sám. Jestliže práce zůstává odcizením, pak sférou vlastní realizace člověka se stává především volný čas. Marxistická koncepce vychází z toho, že tyto dvě sféry nestojí proti sobě, ale vztah mezi nimi je dialektický. Člověk se realizuje nejen ve volném čase, ale i v pracovním procesu; humanizace volného času není tedy myslitelná bez humanizace práce. Problém humanizace lidské práce je však dnes otevřenou otázkou; v jejím řešení je nezbytné konfrontovat Marxovy hypotézy s reálným vývojem industriální společnosti kapitalistického a socialistického typu. Různost přístupů k tomuto zásadnímu vztahu se přirozeně projevuje i v poněkud odlišném hodnocení vztahu individuálního a společenského momentu, což má řadu důsledků jak pro samotný vý-

zkum, tak pro posuzování a klasifikaci aktivit volného času. Zabývat se těmito otázkami je nezbytné také z hlediska komparativnosti výzkumů v socialistických a kapitalistických zemích. Rada výzkumů se již provádí a my musíme mít zájem na tom, abychom měli vypracovanou vlastní metodologii a koncepci, odpovídající našim podmínkám a našim potřebám.

A. Červinka hovořil v diskusi o zkušenostech kolektivu, který pod jeho vedením zpracoval materiál *Tendence volného času a jeho využívání*. Potvrdil, že přijmout rozdělení aktivit volného času ze západní sociologie je možno pouze z hlediska komparability. Avšak pro potřeby výzkumu volného času u nás si musel i jeho pracovní kolektiv ujasnit vlastní přístupy. Práce bude ještě v letošním roce publikována a obsahuje i některé metodologické závěry. Hlavním obsahem schůzek pracovníků z úseku problematiky volného času by mělo být podle názoru A. Červinky projednávání zkušeností z přípravy nových projektů výzkumů a interní hodnocení závažné produkce.

Při zkoumání vztahu práce a volného času se ukazuje, že nevystačíme s rozdělením na dělnickou třídu, rolnictvo a inteligenci. Sociální struktura společnosti je daleko složitější. Otázky práce se zkoumají především z hlediska ekonomického a filosofického a sociologická hlediska jsou uplatňována nedostatečně. Přitom například otázky vlivu pracovního kolektivu, řízení společnosti a její ideologie, rodiny apod. podstatně ovlivňují vztah k práci i to, jaké hodnoty člověk volí (M. Švígová). V této souvislosti upozornil M.ENDERŠT na to, že pojetí volného času je ovlivňováno společenskou nivelizací, která má vliv i na aktivity volného času. Monotonnost společenského života je daleko větší, než plyne z monotónnosti práce. Lidé se jí musí podrobovat, aniž by chtěli a aniž jim vyhovuje. K vědeckému řešení těchto otázek je však třeba podle názoru M. Gottlieba překročit oblast empirické sociologie středního dosahu. Dělení volného času a práce je například u řady povolání, jako je práce vědce nebo umělce, velice složité. Klíč k řešení těchto problémů spatřuje M. Gottlieb v teoretickém řešení takových otázek, jako je například otázka svobody.

Velmi důležité místo při zkoumání volného času má problematika kultury. V. SOLECKÝ upozornil na diskusi o masové kultuře, která se rozvíjí na stránkách Literárních novin, a na nutnost zachovávat sociologický přístup ke kulturním hodnotám. Polemizoval s názory, které nedoceňují masovou